

1800-luvun kulttuurihistoriaa

Dosentti ILMARI KOHTAMÄKI, jonka tutkimukset aikaisemminkin ovat liikkuneet 1800-luvun historiassamme, julkaisi viime syksynä taas uuden samansuuntaisen teoksen, tällä kertaa yhdestä suomenkielisen sanomalehdistön uranuurtajasta, Kanava-lehdestä.¹ Tutkimus on yhtä elävän monipuolinen kuin kohteensa ja sen suhde ajan sivistyselämään, oiva näyte siitä, että vankka asiallisuus ja mielenkiintoa jatkuvasti ylläpitävä »luettavuus» eivät suinkaan sulje pois toisiansa.

Tutkimus alkaa Kanavan toimittajan Pietari Hannikaisen vaiheiden kuvauksella. Hannikaisen opiskeluaika 1830-luku oli suomalaisusharrastusten heräämisaikaa. Savokarjalaisetkin innostuneina päättivät suorittaa vapaaehtoisen suomen kielen tutkinnon — ja kokonaista neljä toteutti aikomuksensa, ensimmäisenä Hannikainen. Kuten Lönnrotin ja monen muun sen ajan suomalaisuusmiehen ei Hannikaisenkaan opinnoilla ja ammatilla ollut juuri mitään yhteistä hänen historiallisesti merkittävimmän toimintansa kanssa: hän valmistautui maanmittariksi. Mutta miten olisi siihen aikaan voinutkaan opiskella suomalaisen sanomalehden toimittajaksi? Sen sijaan olisi luullut maanmittarintyön, joka kesäaikaan vaatii yhtämittaista matkoilla oloa, suuresti haittaavan lehden toimittamista; kerran viikossa Kanava kuitenkin ilmestyi ja käytännöllisesti katsoen Hannikaisen yksin hoitamana.

Viipuri, jossa Hannikainen v. 1845 ryhtyi Kanavaansa julkaisemaan, poikesi kielisuhteiltaan jyrkästi muista Suomen merkittävimmistä kaupungeista: vasta äsken muun Suomen yhteyteen palautettuna se ei ollut siinä määrin ruotsinkielinen kuin esim. Helsinki, vaan saksalla ja venäjällä oli sen elämässä myös merkittävä sija. Siten suomella oli

siellä ehkä kiitollisempi asema kuin moniaalla muualla: suomi oli eri väestöryhmien yhteinen kieli. Niinpä siellä saksankielisten lehtien ohella oli jo kahteen otteeseen ilmestynyt suomenkielinen Sanan Saattaja Viipurista; Kanava oli sen jatkaja. Toimittajansa oman esitelyn mukaan Kanava sisälsi »1) uusia sanomia koti- ja ulkomaalta, 2) kirjoituksia kotimaan yhteisissä asioissa, 3) kuvauksia, jutelmia ja tarinoita kotimaisesta elämästä» eli — kun tähän lisätään ilmoitukset, joita lehdessä oli hyvinkin runsaasti (aikalasiin verrattuna) — kaikkea mitä teorian mukaan moderniin lehteen kuuluu, toteaa kirjoittaja.

Suurin osa tutkimuksen tilasta (152 sivua) on omistettu juuri Kanavan sisällykselle. Otsikot antavat siitä kuvan: Kieli- ja kansallisuuskysymys; Kanava ja kirjallisuus; Kanava ja teatteri. Muita huveja; Kysymys kansankirjastoista; Koulukysymykset; Muita kulttuurikysymyksiä; Talouselämä. Keksinnöt; Sosiaalisia kysymyksiä; Kanava ja suomen kieli; Kanava ja muut lehdet. Polemiikkeja; Uutiset; Ilmoitukset. — Tekijä ei tyydy vain selostamaan tai luonnehtimaan kirjoituksia, vaan valaisee laajasti niitä kysymyksiä, joita Kanava kosketee, ja sitä yhteiskuntaa, jossa se toimi. Näin syntyy viehättävä läpileikkaus Suomen 1840-luvun keskivaiheen elämänmuodosta. Esim. Viipurin teatterioloista — jotka Hannikaisen mielestä olivat jopa Pariisin oloihin verrattavat, vaikka talvella näytöksissä lämmityslaitteiden puutteessa oli istuttava turkit yllä ja karvalakki päässä — piirtyy elävä ja selkeä kuva. Silmänkääntäjä-farssin käsittelyyn — tämä näytelmään ilmestyi Kanavassa v. 1845 — liittyy huolellisesti kootut tiedot siitä, missä ja kuinka monta kertaa sitä esitettiin ja millaiset arvostelut se milloinkin sai. Ja Kanavan ar-

¹ ILMARI KOHTAMÄKI *Pietari Hannikaisen »Kanava»*. Uudenaikaisen lehdistömme ladunavaaja. 240 s. SKS:n toimituksia 260. osa. Turku 1959.

tikkelit, joissa vedottiin talonpoikiin uudenaikaisen maanviljelyksen puolesta, antavat aiheen kuvata juuri Kanavan avulla aikaansaatua Viipurin läänin maanviljelysseuran perustamista.

Kanava eli vain kolme vuotta. Sitä ei lakkautettu, mutta suurena syynä sen kuolemaan oli sensuuri, nimenomaan läänin kuvernöörin Casimir von Kothenin hahmossa. Tämä herra — joka sai vanhasta Jaakko Juteinista

kuuliaisen apurin — teki Hannikaisen toiminnan niin hankalaksi, että hän luopui, vallankin kun taloudelliset vaikeudet olivat painamassa.

Dosentti Kohtamäkeä on onniteltava tämän teoksen johdosta. Pidän sen suunnitelmaa . valottaa sanomalehden kautta koko ajankohtaa — ansiokkaana ja toteuttamista hyvänä. Se on tutkimus Kanavasta ja sen toimittajasta, mutta samalla paljon enemmän.

MATTI SADENIEMI